

Зоя ЗАГИНЕЙ

*начальник відділу досліджень проблем
злочинності у сфері службової діяльності та корупції
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України,
молодший радник юстиції,
кандидат юридичних наук, доцент*

УДК 343.13

СТРОКИ ДАВНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На підставі міжнародного та зарубіжного досвіду (зокрема, держав пострадянського простору) досліджується проблема застосування строків давності за кримінальні корупційні правопорушення. Також визначено, що кожна держава може доповнити принцип міжнародного кримінального права про незастосування строків давності за злочини проти миру, безпеки людства та військові злочини іншими посяганнями, які становлять найбільший ступінь суспільної небезпеки. Запропоновано доповнити ч. 5 ст. 49 Кримінального кодексу України вказівкою на ст.ст. 258, 258-3 та 258-4 цього Кодексу. Визначено, що встановлені строки давності за кримінальні корупційні правопорушення у Кримінальному кодексі України відповідають Конвенції ООН проти корупції.

***Ключові слова:** давність; строк давності; корупція; кримінальні корупційні правопорушення; незастосування строків давності.*

Постановка проблеми. У Кримінальному кодексі України (КК України) передбачено строки давності, закінчення яких свідчить про припинення кримінально-правових відносин. Вони належать до важливих правових засобів кримінально-правової охорони та відображають вплив фактору часу на ці відносини. Закінчення строків давності є підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності (ст. 49 КК України), звільнення від покарання (ч. 5 ст. 74 КК України) та його відбування (ст. 80 КК України), а також звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру (ст. 96-5 КК України).

Проблема давності завжди викликала особливий інтерес у представників різних галузей права. Ще на початку XIX століття О.Д. Любавський писав, що питання про давність має велике значення для приватних осіб і держави в цілому та повинно вищою мірою привертати увагу юриста. На думку цього науковця, давність закріплена у законодавстві усіх цивілізованих народів, а тому має світове значення [1, 115].

Після ратифікації Україною антикорупційних конвенцій (Конвенція ООН проти корупції [2; 3] та Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією [4; 5]) постало питання щодо приведення національного законодавства у відповідність до цих міжнародних документів. Так, у ст. 29 Конвенції ООН проти корупції встановлено: «... кожна держава-учасниця, у відповідних випадках, встановлює відповідно до свого внутрішнього права тривалий строк давності для порушення провадження щодо будь-яких злочинів, що визначені цією Конвенцією, і встановлює більш тривалий строк давності або можливість призупинення плинину строку давності в тих випадках, коли особа, підозрювана у вчиненні злочину, ухиляється від правосуддя» [2]. У КК України не враховано це положення та не визначено особливостей тривалості строків давності за вчинення кримінальних корупційних правопорушень. З огляду на це виникає запитання: «Чи потрібно у законодавстві України встановлювати більш тривалі строки давності за корупційні правопорушення?»

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В теорії кримінального права проблема давності стала предметом дослідження таких науковців, як Х.Д. Алікперов, Ю.В. Баулін, М.М. Головач, О.П. Горох, О.О. Дудоров, С.Г. Келіна, С.В. Маліков, М.А. Махмудова, П.Я. Мшвеніярадзе, Д.В. Орлов, Є.О. Письменський, Д. Прошляков, В.К. Саблер, В.В. Скибицький, В.Є. Смольніков, Ю.М. Ткачевський та інші. Однак у працях цих учених питання про те, чи потрібно визначати особливі строки давності за вчинення кримінальних корупційних правопорушень, не розглядалося.

Метою статті (завданням) є аналіз окресленої проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лише у КК Киргизької Республіки [6] та Грузії [7] визначається особливий порядок обрахування давності за вчинення корупційних злочинів. У КК Киргизької Республіки законом від 21 квітня 2014 року було змінено ч. 6 ст. 67 «Давність притягнення до кримінальної відповідальності». У ній закріплено положення щодо того, на яких осіб давність не поширюється. До 21 квітня 2014 року в ч. 6 ст. 67 КК Киргизької Республіки було передбачено, що давність не поширювалася на осіб, які вчинили злочини проти миру та безпеки людства. Цим законом було закріплено, що давність не поширюється й на осіб, які вчинили злочини, передбачені статтями 292, 303, ч. 4 ст. 304 цього Кодексу [8]. У ст. 292 КК Киргизької Республіки встановлено відповідальність за державну зраду, у ст. 303 – за корупцію, а в ч. 4 ст. 304 зазначеного нормативно-правового акта – за зловживання посадовим становищем посадовою особою, яка обіймає відповідальну посаду.

У довідці-обґрунтуванні депутата Жогорку Кенеша Киргизької Республіки О. Текебаєва до законопроекту зазначено, що його прийняття буде важливим державним

заходом запобігання корупції, оскільки забезпечить реалізацію такого основоположного принципу, як невідворотність покарання: «для того, щоб особи, причетні до корупції, не змогли уникнути покарання у зв'язку із закінченням строку давності. Для того, щоб високопосадовці, які переховувалися від кримінальної відповідальності завдяки наближеності до правлячих кіл, не уникли її після зміни керівництва. Незалежно від того, скільки часу минуло з моменту вчинення злочину» [9].

Обговорення цього законопроекту у Парламенті Киргизької Республіки викликало жваву дискусію. Основними аргументами проти прийняття цього закону були такі, як урівнювання посадових злочинів та злочинів проти людства, а також суперечність принципам міжнародного права [10; 11].

У ст. 71 КК Грузії передбачено особливий строк давності за вчинення службових злочинів. Так, у п. с-1 ч. 1 ст. 71 КК цієї держави закріплено, що строк давності за вчинення посадових злочинів, передбачених у статтях 332–342-1 Кодексу, становить п'ятнадцять років, за винятком особливо тяжких посадових злочинів. Якщо особа вчинила особливо тяжкий посадовий злочин, то вона звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення злочину минуло двадцять п'ять років (п. d ч. 1 ст. 71 КК Грузії). Відповідні зміни було внесено у КК Грузії 25 липня 2006 року у зв'язку з необхідністю приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів.

Для відповіді на питання про те, чи потрібно визначати особливий порядок обрахування строків давності за корупційні кримінальні правопорушення або поширювати на осіб, які їх вчинили, правило про незастосування строків давності, необхідно насамперед визначитися з правовою природою давності у кримінальному праві, а також порівняти підхід законодавця України в цій частині з аналогічними законодавчими рішеннями відповідного питання у кримінальному законодавстві інших держав.

Зауважимо, що правило про незастосування строків давності за КК України поширювалося виключно на осіб, які вчинили злочини проти миру та безпеки людства, передбачені у статтях 437–439 та ч. 1 ст. 442 КК України. Законом України від 8 квітня 2014 року № 1183-VII «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» ч. 5 ст. 49 КК України було доповнено положенням, відповідно до якого давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109–114-1 цього Кодексу [12]. Водночас не було внесено змін в інші статті КК України, в яких закріплено норму про давність, зокрема у статті 80 та 96-5.

Очевидно, поширення правила про незастосування давності на злочини проти основ національної безпеки у ч. 5 ст. 49 КК України було продиктовано політичною та воєнною обстановкою, в якій сьогодні перебуває наша держава. Разом із тим незрозуміло, чому строки давності за такі злочини проти громадської безпеки, як терористичний акт (ст. 258), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3), фінансування тероризму (ст. 258-5) обчислюються на загальних підставах. Враховуючи події останнього часу в Україні, констатується істотне збільшення саме цих злочинів. Так, за 6 місяців 2014 року було обліковано та внесено інформацію до ЄРДР про 201 злочин, передбачений у ст. 258, 30 злочинів, передбачених у ст. 258-3, та 8 – у ст. 258-5 КК України. Для порівняння:

за 6 місяців 2013 року було обліковано 2 злочини, передбачені ст. 258, і жодного злочину, передбаченого статтями 258-3 та 258-5 КК України. Тому доцільно було б перелік злочинів, за вчинення яких давність не застосовується, доповнити і тими, що передбачені у статтях 258, 258-3 та 258-4 КК України. Водночас у переліку тих злочинів, за вчинення яких строк давності не поширюється, відсутні кримінальні корупційні правопорушення. В Україні немає їх законодавчо визначеного переліку. Лише у спільній вказівці Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства доходів і зборів України щодо єдиного порядку обліку кримінальних корупційних правопорушень від 4 лютого 2014 року до таких правопорушень віднесено ті, що передбачені у статтях 354, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК України. А до злочинів з ознаками корупції у цій вказівці віднесено кримінальні правопорушення, передбачені частинами 2–5 ст. 191, ч. 2 ст. 201, ч. 3 ст. 206, статтями 210, 211, ч. 3 ст. 229, статтями 232, 233, ч. 2 ст. 248, статтями 364, 364-1, 365, 365-2, ст. 370, ч. 2 ст. 375, частинами 2–3 ст. 410, ст. 426, та інші злочини за наявності обов'язкових ознак корупції*.

Ураховуючи те, що перелік злочинів з ознаками корупції не завершений, визначимо лише строки давності для тих злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, які віднесено у цій спільній вказівці від 4 лютого 2014 року до кримінальних корупційних правопорушень або до злочинів з ознаками корупції (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

Номер та назва статті	Частина статті	Строк давності (ст. 49 КК України)
ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації»	ч. 1	3 роки
	ч. 2	5 років
	ч. 3	3 роки
	ч. 4	5 років
ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»	ч. 1	5 років
	ч. 2	10 років
ст. 364-1 «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»	ч. 1	3 роки
	ч. 2	5 років
ст. 365 «Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу»	ч. 1	5 років
	ч. 2	10 років
	ч. 3	10 років
ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»	ч. 1	3 роки
	ч. 2	5 років
	ч. 3	10 років
ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»	ч. 1	5 років
	ч. 2	5 років
	ч. 3	10 років
	ч. 4	15 років

* Цей перелік злочинів з ознаками корупції скореговано у зв'язку з внесенням змін до КК України.

ст. 368-2 «Незаконне збагачення»	ч. 1	3 роки
	ч. 2	5 років
	ч. 3	10 років
ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»	ч. 1	3 роки
	ч. 2	5 років
	ч. 3	5 років
	ч. 4	10 років
ст. 368-4 «Підкуп осіб, які надають публічні послуги»	ч. 1	3 роки
	ч. 2	5 років
	ч. 3	5 років
	ч. 4	10 років
ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»	ч. 1	5 років
	ч. 2	10 років
	ч. 3	10 років
	ч. 4	10 років
ст. 369-2 «Зловживання впливом»	ч. 1	3 роки
	ч. 2	5 років
	ч. 3	10 років
ст. 370 «Провокація підкупу»	ч. 1	5 років
	ч. 2	10 років

У результаті проведення моніторингу в межах Стамбульського плану дій було виявлено недостатність строку давності за кримінальні корупційні правопорушення до двох років. GRECO (у звітах щодо Угорщини, Латвії, Росії) встановлено, що строк давності до трьох років також недостатній. Тому автори роботи «Антикорупційні реформи у Східній Європі та Центральній Азії» зазначають, що для забезпечення часу, достатнього для розслідування і кримінального переслідування корупційних правопорушень, строк давності повинен становити не менше п'яти років [13, 98].

Чи необхідно брати до уваги ці рекомендації для удосконалення кримінального законодавства України? І чи взагалі потрібно встановлювати збільшені строки давності за вчинення кримінальних корупційних правопорушень?

Як зазначалося вище, у КК Киргизької Республіки за вчинення корупційних діянь строки давності не застосовуються. В історичному аспекті правило про незастосування строків давності виникло у зв'язку з прийняттям та ратифікацією багатьма державами (у тому числі Україною) Конвенції ООН про незастосування давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 року [14], ратифікованої Президією Верховної Ради УРСР 25 березня 1969 року [15]; Європейської конвенції про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів від 25 січня 1974 року [16], ратифікованої Законом України від 6 березня 2008 року [17]. Відповідний перелік злочинів, щодо яких давність не застосовується, закріплено у Римському статуті Міжнародного кримінального суду (Рим, 17 липня 1998 року), який набрав чинності 1 липня 2002 року [18].

На жаль, цей міжнародний документ, попри його підписання, до сьогодні Україною не ратифіковано.

Зауважимо, що незастосування строків давності розглядається науковцями як один із найважливіших принципів міжнародного кримінального права [19, 180; 20, 16].

Проаналізувавши кримінальні кодекси держав пострадянського простору, вкажемо на те, що на сьогодні спостерігається тенденція до встановлення правила про незастосування строків давності за ті злочини, які не належать до злочинів миру та безпеки людства, а також до міжнародних злочинів. Окрім КК України, Грузії та Киргизької Республіки це правило закріплено у кодексах Російської Федерації [21] та Пенітенціарному кодексі Естонської Республіки [22].

Отже, тенденція до розширення переліку злочинів, щодо яких давність не застосовується, з урахуванням тих, що не належать до злочинів проти миру, безпеки людства чи військових злочинів, чітко простежується у КК держав пострадянського простору. На нашу думку, це обґрунтовано, оскільки відповідний принцип міжнародного права у законодавстві зазначених вище держав не порушений, а, навпаки, доповнений національним принципом про незастосування строків давності за найбільш небезпечні злочини. І саме держава повинна вирішувати питання про те, до яких злочинів строки давності не потрібно застосовувати. Як уже зазначалося вище, згідно з КК Киргизької Республіки такі строки не застосовуються за вчинення низки корупційних злочинів. Вважаємо, це крок, що не відповідає ступеню суспільної небезпеки відповідних злочинів, тому такий досвід не може бути запозичений у кримінальне законодавство України.

Що ж до встановлення більш тривалих строків давності за вчинення кримінальних корупційних правопорушень, то, на нашу думку, для цього також немає підстав. Адже суспільно небезпечні діяння відповідних правопорушень істотно відрізняються між собою за ступенем суспільної небезпеки (наприклад, прийняття пропозиції або обіцянки, з одного боку, та одержання неправомірної вигоди – з другого). Він об'єктивно відображений у санкціях кримінально-правових норм. Якщо проаналізувати дані, наведені у *Таблиці 1*, то найменший строк давності, встановлений за вчинення кримінальних корупційних правопорушень, становить 3 роки. Жоден злочин не віднесено законодавцем до особливо тяжких. Тому максимальний строк давності за вчинення кримінальних корупційних правопорушень за КК України – 10 років. На нашу думку, закінчення визначеного у кримінальному законі України строку робить неефективним притягнення осіб до кримінальної відповідальності за вчинення цих правопорушень.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дало підстави для висновку про те, що встановлені строки давності за кримінальні корупційні правопорушення не суперечать відповідним положенням Конвенції ООН проти корупції. Тому у КК України не потрібно встановлювати спеціальне правило про більш тривалі строки давності за вчинення цих корупційних правопорушень.

Окрім того, визначено, що незастосування строків давності як принцип міжнародного кримінального права може бути доповнений державами на власний розсуд. А отже, він може трансформуватися у національний принцип про незастосування строків давності за найбільш небезпечні злочини. На нашу думку, доцільно

розглянути питання про доповнення ч. 5 ст. 49 КК України вказівкою на статті 258, 258-3 та 258-4 КК України (тобто встановити, що у разі вчинення цих злочинів давність не застосовується).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Любавский А.Д. О давности в гражданских делах / А.Д. Любавский // Журнал Министерства юстиции. – 1863. – № 12. – С. 115–210.
2. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c16
3. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Закон України від 18 жовтня 2006 року № 251-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 50. – Ст. 496.
4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_101
5. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18 жовтня 2006 року № 252-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 50. – Ст. 497.
6. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 1 октября 1997 года № 68 (з изменениями и дополнениями по состоянию на 1 июля 2014 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://online.adviser.kg/Document/?link_id=1000871467
7. Уголовный кодекс Грузии, принятый 22 июля 1999 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://tcc.gov.ge/uploads/kanonebi/sisxlis_samartlis_kodeqsi.pdf
8. О внесении изменений в Уголовный кодекс Кыргызской Республики: Закон Кыргызской Республики от 6 марта 2014 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.president.kg/files/docs/UGOLOVNYI-99999999.PDF>
9. Справка-обоснование к проекту Закона Кыргызской Республики «О внесении дополнения в Уголовный кодекс Кыргызской Республики» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kenesh.kg/lawprojects/lps.aspx?view=projectinfo&id=86317>
10. Законопроект об упразднении срока давности по коррупционным преступлениям написан под конкретных людей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kabarlar.org/?newsid=17852>
11. Каримов Д. Взятки срока давности не имеют [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rg.ru/2014/05/08/izmena.html>
12. Про внесення змін до Кримінального кодексу України: Закон України від 8 квітня 2014 року № 1183-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 23. – Ст. 867.
13. Антикоррупционные реформы в Восточной Европе и Центральной Азии. Достижения и проблемы, 2009–2013 годы. – OESD, 2013. – 268 с.
14. Конвенція ООН про незастосування давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_168
15. Про ратифікацію Конвенції про незастосування строків давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства: постанова Президії Верховної Ради УРСР від 25 березня 1969 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1969. – № 14. – Ст. 104.
16. Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів від 25 січня 1974 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_125
17. Про ратифікацію Європейської конвенції про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів: Закон України від 6 березня 2008 року // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 15. – Ст. 119.
18. Римський статут Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_588
19. Иногамова-Хегай Л.В. Международное уголовное право / Л.В. Иногамова-Хегай. – СПб: Юридический центр Пресс, 2003. – 495 с.

20. Международное уголовное право: учеб. пособ. / под общ. ред. В.Н. Кудрявцева. – [2-е изд. перераб. и доп.]. – М.: Наука, 1999. – 264 с.
21. Уголовный кодекс Российской Федерации, принятый 13 июня 1996 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.consultant.ru/popular/ukrf/>
22. Пенитенциарный кодекс Эстонской Республики, принятый 6 июня 2001 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zakony.ee/index.php?id=7>

Загиней З. Строки давності за вчинення кримінальних корупційних правопорушень: постановка проблеми / З. Загиней // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 2. – С. 44–51 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnaru.gov.ua/chasopys/ua/pdf/2-2014/zaginej.pdf>

Зоя ЗАГИНЕЙ

СРОКИ ДАВНОСТИ ЗА СОВЕРШЕНИЕ УГОЛОВНЫХ КОРРУПЦИОННЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

На основании международного и зарубежного опыта (в частности, государств постсоветского пространства) исследуется проблема применения сроков давности за уголовные коррупционные правонарушения. Также определено, что каждое государство может дополнить принцип международного уголовного права о неприменении сроков давности за преступления против мира, безопасности человечества и военные преступления другими посягательствами, которые представляют наибольшую степень общественной опасности. Предлагается дополнить ч. 5 ст. 49 УК Украины указанием на статьи 258, 258-3 и 258-4 этого Кодекса. Определено, что сроки давности за уголовные коррупционные правонарушения в УК Украины установлены адекватно, они соответствуют Конвенции ООН против коррупции.

Ключевые слова: давность; срок давности; коррупция; уголовные коррупционные правонарушения; неприменение сроков давности.

Zoya ZAGYNEY

PERIOD OF LIMITATION FOR CRIMINAL CORRUPTION: PROBLEM FORMULATION

In the article on the basis of international and foreign experience (in particular post-Soviet states) examines the problem of the statute of limitation for criminal corruption. Also stipulates that each State may supplement the principle of international criminal law on the non-statute of limitations for crimes against the peace and security of humanity and other war crimes, assaults, which represent the greatest degree of public danger. Proposed to supplement part 5 art. 49 of the Criminal Code of Ukraine indication Articles 258, 258-3 and 258-4. Determined that the statute of limitations for criminal corruption offenses in the Criminal Code of Ukraine established adequately, they correspond to the UN Convention against Corruption.

Keywords: limitation; statute of limitations; corruption; criminal corruption offenses; non-use of the limitation period.